

Кириленко Н. П., ст. викл., к.т.н.

Пацева І.Г., д.т.н., проф.

Герасимчук Л.О., к.с.-г.н., доц.

Державний університет «Житомирська політехніка»

ОЦІНКА ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ В ГІРНИЦТВІ: ШЛЯХ ГАРМОНІЗАЦІЇ З ДИРЕКТИВОЮ 2011/92/ЄС

Оцінка впливу на довкілля (ОВД) є одним із ключових інструментів превентивної екологічної політики, спрямованим на запобігання шкоді довкіллю ще на етапі планування господарської діяльності. Вона передбачає ідентифікацію, аналіз і прогноз можливих екологічних наслідків запланованої діяльності, а також розгляд альтернативних рішень із залученням громадськості. В Україні правові засади ОВД визначені Законом № 2059-VIII «Про оцінку впливу на довкілля» від 23.05.2017, який став важливим кроком у наближенні національної системи екологічного управління до стандартів Європейського Союзу. ОВД в Україні сприяє відкритості, доступу до інформації та участі громадськості, що формує засади екологічного врядування.

У країнах Європейського Союзу правові засади оцінки впливу на довкілля регулюються Директивою 2011/92/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 грудня 2011 року «Про оцінку впливу деяких державних і приватних проєктів на довкілля» (зі змінами, внесеними Директивою 2014/52/ЄС). Цей документ є базовим законодавчим актом, що зобов'язує держави-члени ЄС інтегрувати процедури ОВД у свої національні правові системи. На його основі країни ЄС прийняли законодавчі акти, що конкретизують процедури проведення, громадських консультацій і моніторингу. Наприклад, у Німеччині ці питання врегульовані Законом про оцінку впливу на довкілля (UVPG), у Франції – Кодексом довкілля (Code de l'environnement), у Польщі – Законом про надання інформації про довкілля та його охорону, участь громадськості у захисті довкілля та про оцінку впливу на довкілля. Попри єдиний підхід, практична реалізація у країнах ЄС має свої особливості.

Попри існуючі чіткі вимоги, «вузькі місця» в ОВД для гірничих проєктів виникають у багатьох країнах, і навіть усередині ЄС є відчутні нюанси. Досвід Фінляндії показує, що соціальні впливи в реальних ОВД часто висвітлені неповно, із недостатнім відображенням уразливих груп і кумулятивних ефектів; подібні прогалини фіксували й у ПАР та Кенії (де слабкі консультації громади знижують довіру). В Австралії та Бразилії типова проблема – поверхнева оцінка ризиків для здоров'я та фрагментарне управління ризиками (замість інтегрованого підходу). У Туреччині та Чилі ОВД страждає від бюрократичної затримки та дроблення дозвільних процедур, що демотивує інвесторів без покращення екологічних результатів. Для країн ЄС спільним знаменником залишається брак достатніх базових даних і кількісного моделювання (пил/шум/вода/CO₂), слабкий постпроєктний моніторинг і нерівна якість участі громадськості.

Український Закон «Про оцінку впливу на довкілля» був розроблений саме з метою імплементації положень Директиви 2011/92/ЄС та Орхуської конвенції, тому за своєю структурою й принципами він загалом відповідає європейській моделі. Закон передбачає майже всі ключові елементи директиви: визначення видів діяльності, що підлягають оцінці; процедуру «скринінгу» та «скопінгу»; підготовку звіту з ОВД; проведення публічних слухань; урахування зауважень громадськості; ухвалення мотивованого висновку та моніторинг його виконання. Водночас повної відповідності поки не досягнуто.

У дослідженні проаналізовано звіти з ОВД для каменедобувних підприємств Житомирщини. Встановлено, що документ загалом відповідає чинному законодавству України (наявні опис видів діяльності, інвентаризація відходів і способів їх утилізації, заходи з охорони водних і земельних ресурсів, рекультивації та запобігання техногенним ризикам). Однак його структура й аналітична глибина істотно відрізняються від стандартів ЄС, закріплених у Директиві 2011/92/ЄС. Основні прогалини деталізовано в таблиці 1. Оцінено, що формальна відповідність національним вимогам є частковою (~60%), тоді як змістова узгодженість із *acquis* ЄС – обмеженою (~30–40%). Рекомендовано: (1) упровадити кількісні моделі поширення та оцінки впливів (відповідно до методик IPCC/EMEP), (2) додати повноцінний розділ «Alternatives and Zero Option», (3) запровадити план післяпроєктного моніторингу з публічною звітністю, (4) використовувати ГІС-візуалізацію зон впливу та рекультивації, (5) посилити механізми участі зацікавлених сторін через онлайн-консультації й відкриті реєстри. Загалом результати підтверджують наявність суттєвого потенціалу для «європеїзації» української практики ОВД: більше даних, кількісної аналітики, цифровізації та реальної участі громадськості.

За даними аналітичного дослідження Офісу сталих рішень (2025), більшість звітів з ОВД в Україні мають шаблонний характер, обмежуються описовими розділами без кількісних оцінок впливів і не забезпечують реального врахування зауважень громадськості, що підтверджує наявність системних прогалин у практиці застосування закону.

Таблиця 1.

Основні прогалини у правовому регулюванні ОВД в Україні та пропозиції щодо їх гармонізації з вимогами ЄС

№ з/п	Виявлена прогалина / розбіжність	Вимоги Директиви 2011/92/ЄС	Поточний стан в Україні	Запропоновані шляхи гармонізації
1	Нечіткість критеріїв відбору проєктів, що підлягають обов'язковій ОВД	Чіткий перелік у Додатках I та II, із визначенням порогових значень	Визначено загальні категорії без деталізації потужностей і масштабів	Уніфікація переліку видів діяльності відповідно до Додатків Директиви; встановлення кількісних критеріїв
2	Відсутність належної процедури оцінки кумулятивних і транскордонних впливів	Обов'язкова оцінка сукупного впливу та повідомлення сусідніх держав	Кумулятивні ефекти часто не розглядаються; транскордонні оцінки проводяться рідко	Розробка методики оцінки сукупних впливів; створення механізму транскордонної комунікації (згідно з Конвенцією Еспо)
3	Недостатня інтеграція ОВД із дозволяльними процедурами та SEO	Процедури мають бути взаємопов'язані й проводитись до прийняття рішення про дозвіл	ОВД та SEO здійснюються паралельно без обов'язкового обміну даними	Інтеграція процедур у єдину електронну платформу «one-stop shop» для екологічного врядування
4	Формальний характер участі громадськості та слабкий механізм оскарження	Гарантується ефективна участь та доступ до правосуддя (Орхуська конвенція)	Консультації часто проводяться формально, вплив громадськості на рішення обмежений	Підвищення обов'язковості врахування зауважень; спрощення процедур судового оскарження
5	Відсутність єдиного електронного реєстру ОВД	ЄС забезпечує доступність і відкритість даних через інтегровані інформаційні системи	Реєстр функціонує лише частково, без інтеграції з міжнародними базами	Створення інтегрованої цифрової системи для ОВД, SEO і екологічного моніторингу (INSPIRE-сумісність)

У межах європейських практик вироблено низку дієвих механізмів, які можуть бути адаптовані в Україні для удосконалення системи оцінки впливу на довкілля, зокрема у гірничій галузі: – Польща успішно усунула дублювання дозвільних процесів, створивши єдину платформу Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska e-EIA, де об'єднано оцінку впливу, SEO та ліцензування;

– Фінляндія запровадила принцип one-stop-shop, що дозволяє координувати всі екологічні дозволи через єдиний електронний портал, забезпечуючи прозорість і скорочення термінів розгляду;

– у Німеччині (згідно із Законом UVPG) посилено розділ про аналіз альтернатив, де розглядається навіть «нульова опція» – відмова від проєкту, якщо екологічні ризики перевищують соціально-економічні вигоди;

– Іспанія стала прикладом інтеграції громадськості: у процесі ЕІА рішення не може бути ухвалено без публічного обговорення, а результати консультацій зберігаються у відкритому державному реєстрі;

– Швеція та Нідерланди активно застосовують ГІС та кліматичні модулі для прогнозування пилового навантаження, акустичних полів і змін водного режиму кар'єрів, що дає можливість на ранніх етапах моделювати сценарії рекультивації та компенсаційних заходів.

Завдяки цим підходам держави ЄС зменшили бюрократичне навантаження, підвищили довіру громадськості та забезпечили інтеграцію екологічних стандартів у політику сталого розвитку.

Отже виклики, з якими стикається Україна, типові для багатьох юрисдикцій, а «європейський вектор» модернізації має фокусуватися на чотирьох речах – чіткі критерії та альтернативи, кумулятивні/кліматичні оцінки, цифровізація дозвільних процесів і реальний (а не формальний) публічний контроль.